

ENERJİ POLİTİKALARININ KENT YAŞAMINA ETKİLERİ

Tarık ÖDEN

Elektrik Mühendisleri Odası

Kentlerde yaşayan milyonlarca insan, eğitim barınma ve beslenme gibi temel haklardan yoksun bırakılırken, sosyal donatı ve teknik alt yapı hizmetlerinin sağlanmasında kullanılan kamusal varlıklarımız özelleştirmelerle yerli ve yabancı sermayenin hizmetine sunulmaktadır. Bununla birlikte kentsel alt yapı hizmeti olan enerji, diğer temel kamu hizmetleri gibi ticarileşmekte ve kamusal kaynaklarımız bir avuç azınlığa aktarılmaktadır.

Bugün yaşanan küresel krizin boyutları gün geçtikçe artmaktadır. Emekçilerin, yoksulların ve tüm ezilenlerin sosyal, ekonomik ve siyasal yaşamdan tümüyle dışlandığı yıkıcı bir ortamda yoksulluk ve açlık derinleşerek sürmektedir. Bu koşulların dayattığı yaşam tarzında Türkiye gibi kaynaklarını gerektiği gibi kullanmayan, dışa bağımlı bir ekonomik politika uygulayan ülkeler, krizin faturasını daha ağır bir biçimde ödemekle karşı karşıya kalmaları kaçınılmazdır.

Kentin yaşanabilirliğini sağlayan en önemli faktör, kent alt yapısıdır. Kentin alt yapısı; genel olarak, kentlilerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli sosyal, kültürel ekonomik ve barınma ihtiyaçlarına cevap veren yapılarıdır. Kentsel alt yapı hizmetleri içerisinde oldukça önemli bir özelliğe sahip olan enerji, hava ve su kadar yaşamsal bir öneme sahiptir. 1 saatlik enerji kesintisinin bile hayatı durma noktasına getirdiği hepimizce bilinen bir gerçektir.

Bugün kentin karşı karşıya olduğu enerji problemleri ile yüzleşmemiz ve çözüm önerilerini sunmamız enerji alanında geçmişe dönük analizler yaparak daha kolay sonuç almamızı sağlayacaktır. Bilindiği gibi kentimiz ve bölge illeri 25 yılı aşkın bir süredir çatışmalı ve olağan dışı bir ortamla iç içe yaşadı. Bu süreçte yaşanan olağanüstü koşullarından enerji sektörü'nde payını aldı. Bir yandan özelleştirme politikalarının gereği olan kamusal alanın tasfiye edilmesi ve yatırımların askıya alınması, diğer yandan bölgenin yaşadığı olağanüstü koşullar kentin enerji alt yapısını adeta bir enkaz şekline dönüştürdü. Ekonomik, sosyal siyasal anlamda yaşamını alt üst olan kent halkı, enerji gereksinimlerini karşılamak için jeneratör ve voltaj regülâtörleri temin etmeye çalışarak kendilerince çözüm bulmaya çalışıyorlardı.

Bölge; barajlar bölgesi olarak adlandırılmasına rağmen daha üç yıl öncesine kadar karakaya barajı üzerinden 154 KV enerji hattı ile tek yönlü olarak beslenmekte idi. Bu hatta meydana gelen herhangi bir arıza, hasas alanlar hariç, bölgenin tamamının karanlıkta kalmasına neden oluyordu. TEİAŞ'ın 380 KV enterkonnekte enerji sistemi tamamlanmasıyla bu sorun aşılmış oldu. Ancak bu hattın tamamlanıp işletmeye alınması çok uzun yıllara sarkması nedeniyle yıllarca önemli sorunların yaşanmasına neden olundu.

Siyasetin kamu hizmeti üreten kurumlar üzerindeki gölgesi ile idari kadrolar sürekli değiştirildi, adeta vardiya usulü idarecilik yöntemleri ile enerji sektörü işlevsiz ve verimsiz hale getirildi. Ayrıca bölgenin sürgün yeri olarak görülmesi personel sıkıntısı yaşanmasında diğer bir etkidir.

Diyarbakır EDAŞ il müdürlüğünde 1996 -2007 yılları arasında; 12 yılda, 16 defa idareci değişikliği yapıldı. 1 yılda 3 idarecinin değiştirildiği dönemler yaşandı. Siyasiler bu alanlardan ellerini çekmiyor ve yaptıkları müdahalelerle liyakat sahibi olmayan personellerin atamalarını gerçekleştirerek kamu kurumlarını işlemez hale getiriyorlar. Kamu kuruluşlarının dinamik bir hizmet anlayışına sahip olması için öncelikle siyasetin gölgesinden kurtulmaları gerekiyor. Kurumun sorumluluklarını yerine getirmesi için müessese müdürlüğünden başlayarak kararlı ve kalıcı bir idari yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Mühendislik ve teknik bilgi birikiminin çok büyük önem taşıdığı enerji sektöründe yönetim kademeleri büyük ölçüde idari personellerden oluşmaktadır. Teknik kadroların kurum yönetimindeki etkinliği azaltılarak teknik hizmet veren bir kurum anlayışından uzaklaştırılmaya çalışılmaktadır. Özelleştirme beklentisinin yarattığı belirsizlik nedeniyle mühendisler kurumdan ayrılmaya başladılar. Teknik kadrolara gerekli önemi vermeyen enerji sektörü, bu yaklaşım tarzı ile sorunları çözmekten uzaktır.

Kentin enerji problemleri bölgenin diğer illeri ile benzer özellikler göstermektedir. Özellikle kış aylarında uzun süreli enerji kesintileri ve şebeke voltajının limit dışı değerlerde olması hayatı hayati felç etmektedir.

Avrupa'da bakım çalışmalarından kaynaklı kesintilerin üç ay önceden vatandaşa, resmî kanaldan bildirilmesi zorunludur. Ayrıca arıza kaynaklı kesintilerde metropol kentlerde yıllık 30 dakika, orta büyüklükteki şehirlerde yıllık 1 saat, küçük yerleşim birimlerinde ise yıllık 2 saat enerji kesintisi standardı ön görülmüştür. Özellikle kış aylarında Avrupadaki yıllık kesinti standartları kentimizde günde birkaç defa birden yaşanmaktadır. Bu göstergelerle kentimiz avrupanın afrikası konumundadır.

Gerek personel ve araç sıkıntısı, gerekse kaçak enerji kullanımı suçlaması nedeniyle arıza ve kesintilere zamanında müdahale edilmemekte ve tüketicinin cezalandırılması yoluna gidilmektedir. Vatandaşa hizmet vermekle mükellef olan kamu kurumlarının, kaçak elektrik kullanımının yüksekliğini öne sürerek, yürütmeleri gereken hizmetleri aksatmaları kamusal hizmet anlayışına aykırıdır. Enerji sektöründeki sıkıntıların önemli boyutlara ulaşması, kenti, çevre ve gürültü kirliliğine neden olan, jeneratör pazarı haline getirdi. Kentin kaliteli ve kesintisiz bir enerji ile beslenmesi kent hayatının yaşanabilirliği açısından son derece önemlidir.

Bölgede ve il bazında enerji tüketimi, özellikle yaz aylarında tarımsal sulama ve kış aylarında ise meskenlerde ısınma amaçlı olarak kullanılması nedeniyle yüksek değerlere çıkmaktadır. Enerji alt yapısının ısınma amaçlı tüketim biçimine göre tesis edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle Halkın enerji kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi ve enerji tasarrufunun bir yaşam biçimi haline getirilmesi için başta enerji sektörü olmak üzere tüm kurumların üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmeleri gerekmektedir.

Bugüne kadar yapılan özelleştirme uygulamaları ve 4628 sayılı Elektrik Piyasası Yasası ile getirilen serbest piyasanın ülkemize maliyeti ağır olmuştur. Rekabet ortamında enerjinin ucuz ve kesintisiz sağlanacağı iddiaları çökmüş, tam tersine ülkemiz, yatırımsızlığa, karanlığa ve pahalılığa mahkûm edilmiştir. Tüm bu çarpık uygulamalara karşı kamu yararını gözeten düzenlemeler ve planlamalar yapılmasını, özelleştirme ve serbest piyasa inadından vazgeçilmesi gerekmektedir.

Kent nüfusunun % 60 'nın işsizlikle kıvrandığı ve küresel ekonomik krizin ülkeyi tam bir çıkmaza sürüklediği bir dönemde, en önemli ve zorunlu ihtiyaç maddesi olan elektrik enerjisinin temininde halkın alım gücünün sınırlarını aşan uygulamalarla karşı karşıya kalmaktayız.

Mevcut iktidar, yönetim anlayışını 2008 de enerjiye yaptığı çok yüksek zam oranı ile birlikte ortaya koymuştur. Enerjide yarattığı arz güvenliği sorunu için Dünya Bankasının' da önerisiyle "zorunlu tasarruf dayatması" çözümünü bulmuştur.

Hazine'den sorumlu Devlet Bakanı Mehmet Şimşek'in açıklamasına göre fiyatlar artırılarak tasarruf sağlanacaktır. Hiçbir demokratik ülkede böyle bir kabul edilemez. Elbette enerjinin verimli kullanılması, gereksiz elektrik tüketiminin önlenmesi için tasarruf yapılması

zorunludur. Ancak insanları yoksunluğa mahkûm ederek "sözde tasarruf" sağlama söylemleri Türkiye'nin hedeflerinin hangi düzeye indirildiğini açıkça göstermektedir.

Aşağıdaki tabloda yıllara göre abone sayısı ve personel istihdamını incelediğimizde; abone sayısı artmasına rağmen personel sayısında ise, tam tersine azalma meydana gelmiştir. Artan iş hacmine karşın istihdam alanlarını daraltan anlayış, bir çeşit özelleştirme biçimi olan hizmet alımları yoluyla eksiklikleri gidermeye çalışmakta sorunların kaynağına inmek yerine günü birlik veya dönemsel politikalarla durumu idare etmeye çalışmaktadır.

Tablo 1: Yıllara göre abone sayısı- personel karşılaştırması.

DİCLE AŞ.						
D.Bakır	2008	2007	2006	2005	2004	2003
Personel Sayısı	503	547	552	574	581	533
Abone Sayısı	346.550	308.230	308.107	280.554	295.224	280.573

2008 yılında il müdürlüğü merkez arıza servisinde 3 vardiyada toplam 37 personel görev yapmakta ve her vardiya başına 3 ekip düşmektedir. 13 ilçeye düşen arıza personeli sayısı ise 23 kişidir. Oldukça kalabalık bir nüfusa sahip ve yoğun enerji problemleriyle karşı karşıya olan bir kentte bu personel sayısı ile sağlıklı bir biçimde hizmet vermek mümkün değildir. Ayrıca personel sıkıntısı ve yoğun çalışma temposuyla karşı karşıya kalınması nedeniyle ciddi yaralanma ve ölümlere sebebiyet veren kazalarla karşı karşıya kalınmaktadır.

Tablo 2: Sistem işletmede çalışan personel sayısı.

SİSTEM İŞLETMEDE ÇALIŞAN PERSONEL SAYISI					
DİCLE AŞ.					
Diyarbakır	Şehir Merk. Arıza	Kırsal Arıza	Kesici-Röle Trafo-Pano	Tablocu	Toplam
Merkez	37	13	20	20	90
İlçeler	23	30			53
Toplam	60	43	20	20	143

Trafo, pano, izolatör, direk, kesici, seksiyoner, Tel kopukluğu, sigorta, şalter kaçağı, kablo arızası ve diğer arızaları dikkate alarak son 5 yılda arıza ve kesinti sayısının analizini yaparsak aşağıdaki sonuçlar elde edilir.

2004 yılında toplam arıza sayısı: 87.916 - Kesinti süresi: 117.566 saat

2008 yılında toplam arıza sayısı: 35.515 - Kesinti süresi: 56.695 saat

Bu sonuçlara göre; Kesinti sayısı ve kesinti sürelerinde ciddi bir düşüş gözlenmektedir. Son birkaç yıldır kentte lokal bazda kısmen dağıtım hatları yenilenmekte ve kısmen yer altına alınmaktadır. Ancak bugün yaşanan sorunlara baktığımızda Yılların yatırımsızlığını kısa süre içerisinde gidermek mümkün değil.

Tesis ve yenileme çalışmalarına ayrılan payın artırılması, kalifiye personel istihdamının sağlanması, enerji sektörün kalıcı bir idari yapıya kavuşturulması ve tüketici bilincinin oluşturulması önemli mesafeler alınmasını sağlayacaktır.

Bir ülkenin veya yerleşim birimlerinin gelişmişlik düzeyini gösteren en önemli göstergelerden biri, kişi başına tüketilen elektrik enerjisidir. 2007 yıl sonu verilerine göre kentte kişi başına tüketilen elektrik enerjisi miktarı 801 kw/h olarak gerçekleşmiştir. Türkiye de kişi başına tüketilen elektrik enerjisi ortalaması 2198 kw/h olup, 81 il içerisinde Diyarbakır 66. Sırada yer almaktadır. Aşağıdaki tabloda verilen istatistik değerlere göre ekonomik ve sosyal anlamda kentin ne kadar gerilerde olduğunu, sanayi ve üretim tesislerinin minimum ölçekte olduğunu söyleyebiliriz. Kent, başta enerji ve petrol kaynaklarıyla ülke ekonomisine çok ciddi katkı sağlarken, kaynakların kullanılması suretiyle yaratılan ulusal katma değerden de yeteri kadar pay alamamaktadır. Bu da bölgenin ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmasına gölge düşürmektedir.

Tablo 3: Kişi Başına Elektrik Tüketimi (kW/h)

Şehirler	2007 Nüfusu	2007	2006	2005	2004	2003
Kocaeli	1.437.926	6650	6325	6166	5769	5395
Tekirdağ	728.396	6646	6482	5621	5091	4436
Bilecik	203.777	5902	5173	5908	8205	7489
Gaziantep	1.560.023	2483	2504	2361	2109	2052
Adana	2.006.650	2061	1970	1984	1916	1606
Isparta	419.845	1914	1172	1415	1382	1248
Malatya	722.065	1548	1110	1029	940	863
Erzurum	784.941	912	685	631	576	556
Tunceli	84.022	862	864	766	672	642
Diyarbakır	1.460.714	801	895	728	777	685
Van	979.671	531	330	362	413	330
Bingöl	251.552	443	407	352	345	343

Kentin bazı bölgelerinde dağıtım hatlarının yetersiz ve eski olması, taşınan enerjinin hat kapasitelerine göre yüksek bir düzeye çıkmasına neden olmaktadır. Bu koşullarda teknik kayıplar, dünya ortalamasının üzerine çıkartmaktadır. Bakım ve onarım çalışmaları için gerekli işgücü ve yatırım kaynağı yaratılmalı, kentin elektrik enerji dağıtım sisteminde kullanılan ve ekonomik ömrünü tamamlamış teçhizatın yenilenmesi, aşırı yükselen teknik kayıpların düşürülmesi sağlanmalıdır.

Enerji sistem ve teçhizatları kente yerleştirilip tesis edilirken, yerel yöneticilerden; tesis edilecek alan izni ile görüntü kirliliğine ve insanların geçişine engel olmayacak tarzda yerleştirilmesi denetlenmeli, yapılan her türlü çalışmalar yerel insiyatifin kontrol, denetim ve iznine bağlanmalıdır. Enerji dağıtım ve nakil hatlarının aynı statüde değerlendirilmesi, kentsel iyileştirmede alınacak sonuçlar için çok önemlidir.

Kentin önemli bir bölümünde enerji panolarının kapakları çeşitli nedenlerden ötürü açık durumdadır. Yurttaşların bu konuda gerekli hassasiyeti göstermemesi ve yetkililerin de görevlerini gerektiği gibi yerine getirmemeleri kazalara ve can kaybına neden olmaktadır. Ayrıca enerji panolarının bu şekilde olması cadde ve sokaklarda ciddi bir biçimde görüntü kirliliğine neden olmaktadır. Yerel yönetimlerin halkın can güvenliğinin sağlanması ve kent

dokusuna zarar veren bu tip görüntüleri engellemek amacıyla ilgili enerji dağıtım şirketi ile kurumsal irtibatlar oluşturması gerekmektedir. Belirli bir süre içerisinde pano veya enerji teçhizatları vatandaşa zarar vermeyecek ve görüntü kirliliğine neden olmayacak biçime dönüştürülmediği takdirde, yerel yönetimlerce cezai yaptırımların uygulanması, sorunun çözümüne önemli katkı sağlayacaktır.

Diyarbakır'ı çağdaş ve yaşanabilir kent görünümüne kavuşturmak, görüntü kirliliğini ortadan kaldırmak ve arıza risk oranlarını asgari düzeye çekmek için iletim ve dağıtım hatlarının yer altına alınması gerekiyor. Yeraltına alma maliyetinin çok yüksek olduğunu dikkate aldığımızda, kentin caddeleri ile tarihi ve turistik özelliği olan bütün mekânlarının öncelikli olarak yeraltına alınması, ciddi bir kentsel dönüşüme neden olacaktır. Kent içi aydınlatma sistemlerinin şehrin dokusunu yansıtacak bir biçimde tesis edilmesi gerekir. Tarihi ve kültürel yapılar için özel aydınlatma modelleri tasarlanmalıdır. Aydınlatma sistemlerinin yetersiz olması can ve mal güvenliğini etkilediği gibi hatalı aydınlatma biçimleri de ışık kirliliğine neden olmaktadır. Bu dengeyi korumak ve çağdaş görünüm elde etmek için enerji sektörü ile yerel yönetimlerin işbirliği halinde çalışması gerekmektedir. Kentin muhtelif noktalarında özellikle, eski tip trafo binaları ve direk tipi trafolar ile panoların önemli bir kısmı kent dokusunu bozacak ve görüntü kirliliği oluşturacak nitelikte tesis edilmiştir. Bu tip enerji tesisleri yerel yönetimlerce kayıt altına alınmalı ve ilgili enerji sektöründen, gerekli değişim ve dönüşümü gerçekleştirmesi talep edilmelidir. Büyük şehirlerde ve turistik yörelerde bu tip uygulamalar önemli oranda hayata geçirilmiştir. Böylece alt yapı tesislerinin çağdaş, nitelikli ve modern bir görünüme dönüştürülmesi sağlanabilecektir.